

Âdile Sultan'la ailecek yakından tanışan ve defalarca görüşen Leyla Saz, onu şöyle anlatır: “Âdile Sultan efendi, dindar, hayırsever, nazik ve güler yüzlüydü. Sonraları sevgili eşinin ve sevgili kızının kaybı ile üzüntü ve ümitsizliğe düşmüş, dünyanın hiçbir şeyini görmez olmuştu.

Misafirlerine, bendelerine karşı iltifatına devam etmekle beraber ibadet, hayır ve hasenattan başka bir şeyle meşgul olmak istemiyordu. Tamire muhtaç olan fakara mekteplerini, evlerini tamir ettirir, çocuklarını mektebe başlattırır, gelinlik kızlarına çeyiz yaptırır, hastalarına baktırır, kurumuş çeşmelere sularını getirtir, fakara evlerine, susuz yollara kuyu kazdırır, yani kısacası ihtiyaç sahiplerinin imdadına yetişirdi. Onun sayesinde yaşamını sürdüren birçok fakir vardı. Açıkçası, şefkat ve cömertlikte kimse onun eline su dökemezdi.” (Saz, 2010: 211-212). II. Abdülhamit'in kızı Ayşe Osmanoğlu, Âdile Sultan hakkında şunları söyler: “İkinci Sultan Mahmud'un kızı olup hayır ve hasenâtıyla, fıkraperverliğiyle mâruf, Sadrâzam Damad Mehmed Ali Paşa'nın zevcesi, şair, ilim ve irfan sahibi, dindar bir Sultandı. Kocasının ölümüne güzel mersiye yazmıştır. Bendegâni ve hususiyetinde, bulunanlar kendisinden, nezaketinden daima hoşnutlukla bahsederlerdi. Ölümünden sonra saraya gelen cariyeleri ve ağaları, efendilerinin hikâyelerini, iyiliğini bize anlatırlarken gözyaşlarını zaptedemezlerdi.” (Osmanoğlu, 2007: 99). Abdülhamit Han ve halası Âdile Sultan arasında çok kuvvetli bir bağ vardı. Âdile Sultan, yeğenini diğer sultanlardan farklı olarak istediği zaman ziyarete gelirdi. Abdülhamit Han da kimseye göstermediği saygı ve hürmeti halasına gösterirdi. Öyle ki, Abdülhamit Han, halasını kapıda karşılar, ona kahvesini bile kendi eliyle ikram eder, “emredersiniz halacığım” diyerek hitap ederdi (Osmanoğlu, 2007: 99-100). Osmanlı Müellifleri'nde Âdile Sultan'dan çok kısa da olsa bahseden Bursalı Mehmed Tahir, “Sâlihât-ı ümmetden cûd ve sehâ ile ma'ruf bir sultandır.” diyerek onun cömertliğinden dem vurur (Mehmed Tahir, 1338: 335). İbnülemin Mahmut Kemal ise onun hakkında “Abid, zahid, sahi, kerim, hayrat ve hasenat sahibi bir muhaddere-i muhtereme idi. Fındıklı'daki sarayı ulema, meşayih, huffaz, eytam ve eramil mecmai idi” der (İnal, 1969: 15). 12 Şubat 1899'da vefat eden Âdile Sultan'ın kabri, Eyüp'teki Hüsrev Paşa Türbesi'nde, kocasının yanındadır (Azamat, 1988: 383).

Âdile Sultan'ın Edebi Kimliği:

Âdile Sultan, hayırsever ve cömert kişiliğinin yanında, hanedan içerisinde yetişen ve divan sahibi olan tek hanım şairdir (Özdemir, 1996: 11). Ayrıca şaire sultan, atası Kanuni Sultan Süleyman divanının basılmasına vesile olarak büyük bir kültür hizmeti yapmıştır. İskender Pala bu konuda şöyle der: “Ancak onun bizce en büyük vakfi, atası Kanuni'nin “divan”ına gösterdiği himmettir. 1890 yılında (h. 1308) Matbaa-i Osmaniye'de 236 sayfa halinde Divan-ı Muhibbi adıyla neşrolunan bu eser o güne kadar bir hanım sultanın Türk kültürüne gösterdiği en büyük teveccühtür.” (Pala, 1997: 25).

Âdile Sultan'ın yaşadığı dönemde Tanzimat Edebiyatı olarak isimlendirilen edebî anlayış hâkimdir. Buna rağmen Âdile Sultan bu anlayışına göre değil, Divan şiiri geleneğine bağlı olarak şiir yazmıştır. Âdile Sultan'ın, Hikmet Özdemir tarafından yayınlanan divanı Cenab-ı Allah'a niyazda bulunduğu münacatlarla başlar. 13 münacatı, Allah'ın birliğini anlatan 37 tevhit takip eder. Daha sonra Hz. Peygamber için yazılmış 21 nat ve 1 miraciye gelir. Dört halife ve Halit bin Velid için 2'şer şiir yazan sultan, 12 imam, Veysel Karanî, meşhur evliyalar ve şeyhi Ali Efendi için de şiirler yazmıştır. Eşi Mehmet Ali Paşa, kızı Hayriye Sultan, Abdülaziz Han, Abdülmecit Han'ın kızları, Ethem Paşa, Şehzade Mahmut Celaleddin Efendi hakkında yazdığı mersiye yanlarında divanda bir de Kerbela (Hz. Hüseyin için) mersiyesi vardır. Eşinin terceme-i halini nazma dökmüş, şeyhinin ölümüne tarih düşürmüştür. Tahassür-nâme ve İftirak-nâme başlığını taşıyan şiirlerde samimi duygularla babasının, annesinin, kardeşlerinin, eşinin, kızının ve diğer aile bireylerinin vefatlarından duyduğu üzüntüyü dile getirir. Âdile Sultan, gazellerinde ise genellikle ilahî aşkı işler.

Âdile Sultan'ın şiirlerinin çoğunda sanat yapma kaygısı bulunmadığı gibi geniş kitlelere mesaj verme, geniş kitleleri etkileme gibi bir gaye de sezilmez. Âdile Hanım'ın şiirleri her şeyden önce dindar bir Müslüman'ın ve 73 senelik ömründe en yakınlarını kaybetmenin acısını çekmiş bir ruhun içten gelen terennümleri olarak görülmelidir. Sultan, İftirak-nâme'de, önce ağabeyi Abdülmecit'in, arkasından eşinin ve kızının daha sonra da Sultan Abdülaziz'in vefatını şöyle anlatır:

'Aksine devr etdi sonra işbu çarh-ı bî-vefâ
Hazret-i 'Abdülmeçîd Hân eyledi 'azm-ı bekâ (38/5)

Çün bana olmuş idi hem şâh ü hem yâr u nasîr
Hem birâder hem peder hem vâlîde hem destgîr (38/6)